

RADOSLAV KATIČIĆ

V. I. GEORGIJEV, ISSLEDOVANIIJA
PO SRAVNITEL'NO-ISTORIČESKOMU
JAZYKOZNANIJU, MOSKVA, IZDATEL'STVO
INOSTRANNOJ LITERATURY, 1958, 318 str.

Autor ove knjige, poznati bugarski indoeuropeist, akademik i profesor sofijskog sveučilišta održao je u jeseni 1956. na Filološkom fakultetu Moskovskog državnog sveučilišta ciklus predavanja o poredbenoj indoevropskoj lingvistici. Cilj mu je bio da izloži najnovije rezultate te lingvističke discipline i kako se ona odrazuju na problem postanka i srodnosti indoevropskih jezičnih grupa. Bila je vrlo sretna zamisao što je ta svoja predavanja u nešto proširenoj verziji izdao poslije u obliku knjige. On je tu iznio svoje originalno i uvijek interesantno gledište o nizu ključnih problema historijske lingvistike indoevropskih jezika. Osim toga skupio je u preglednom obliku rezultate svojih istraživanja na području balkanskih jezika u starom vijeku. Na tom je specijalnom području Georgijev neosporno danas jedan od najjačih stručnjaka, a radovi su mu razasuti po teško pristupnim publikacijama. Tako je ova knjiga dragocjen priručnik za svakoga tko se želi uputiti u antičku balkanistiku. Bitni rezultati Georgijevljeva istraživanja sada su postali lako pristupačni.

Knjiga koja se dotiče niza izabranih problema jednog velikog naučnog područja nužno je heterogena i ne može se prikazati kao jedna cjelina. No ipak, na prvi pogled heterogena poglavlja povezuje stalna misao vodilja. Obraduju se naime pitanja na kojima je indoevropska lingvistika u posljednje vrijeme napredovala, i to osobito ona na kojima je autor sam dao mjerodavne priloge. Takva knjiga mora nužno biti subjektivna, i može se odmah dodati da baš u tom leži njezina osobita vrijednost. To nije bezbojan i hladan priručnik nego knjiga koja izražava u potpunosti autorovu ličnu koncepciju niza aktualnih problema indoeuropeistike. Tu svoju osobnu koncepciju autor je već u prvoj glavi široko skicirao i historijski podzidao. U njoj je autor dao pregled historijskog razvoja indoevropske lingvistike i time okarakterizirao njezino sadašnje stanje. Na razvoj suvremene indoeuropeistike utjecalo je po

autorovu mišljenju presudno otkriće i uspješno dešifriranje hetitskog jezičnog materijala, otkriće luvijskog i palajskog jezika, utvrđivanje indoevropskog karaktera likijskog i lidijskog jezika, otkriće opširnih tekstova na dva srodna, dotada nepoznata indoevropska jezika, toharskom A i B, zatim autorovo otkriće tragova jednog dotada nepoznatog indoevropskog jezika u stranim elementima grčkoga vokabulara, te napokon dešifriranje najstarijih grčkih jezičnih spomenika na tablicama ispisanim kretsko-mikenskim pismom linear B. Osim toga su i istraživanja posvećena oskudnim ostacima niza slabo poznatih indoevropskih jezika kao što su venetski, ilirski i trački proširila vidik indoeuropeista. Naročito je važno bilo otkriće maloazijskih jezika, osobito hetitskoga, jer je ono bacilo novo svjetlo na historijsku fonetiku indoevropskih jezika i potvrdilo takozvanu laringalnu teoriju koja je, kako autor ispravno naglašuje, i pored svih nesigurnosti znatno unaprijedila poznavanje prethistorije indoevropskih jezika. Dakle se autor kritički osvrće na najistaknutije indoeuropeiste novijeg vremena kao što su Meillet, Hirt, Pisani, Specht i Kurylowicz od kojih su naročito prvi i posljednji dali indoeuropeistici priloge trajne vrijednosti. U najnovije se vrijeme javljaju u općoj lingvistici nove struje kao fonologija i strukturalizam. Te su lingvističke struje nastale u okviru opće lingvistike i imaju, kako ispravno kaže autor, prvenstveno za nju veliko značenje. No taj novi način lingvističkog istraživanja bitan je i za indoeuropeistiku i otvara joj nove mogućnosti boljeg i tačnijeg tumačenja pojava u historiji jezika. Autor oštro osuđuje antihistorijske koncepcije pojedinih fonologa i s punim pravom upozoruje na neke škodljive utjecaje panhroničkog strukturalističkog mentaliteta u indoeuropeističkom istraživanju, ali uz sve rezerve prema još neriješenim teoretskim pitanjima prihvaća strukturalističko gledanje kao važan napredak u nauci o jeziku. Na konkretnom materijalu pokazuje zatim kako fonološke metode pomažu kod poredbenog istraživanja prethistorije indoevropskih glasova. Premda autor, kako izgleda, još nije poznao Martinetovu dijakroničku fonologiju, *Économie des changements linguistique*, (knjiga izašla 1955), naslutio je mogućnosti što ih pruža fonološko i strukturalističko gledanje na jezik za tumačenje promjena koje nastupaju u jezičkom razvoju. Potpuno se slažemo s autorom koji u zaključku kaže da se indoeuropeistika mora boriti s negativnim utjecajima koji izlaze iz antihistorizma nekih predstavnika opće lingvistike, iz panmediteranističkih teorija nekih zastupnika historijske lingvistike kod kojih je fantazija bolje razvijena nego metodička kritičnost i iz svjesnih i nesvjesnih ostataka rasističkih shvaćanja.

Druga je glava posvećena centralnom problemu indoevropskog konzonantizma, pitanju indoevropskih guturala i diobi indoevropskih jezika na kentumsku i satemsku skupinu. Autor tu ponovo iznosi svoje već otprije poznato tumačenje odnosa indoevropskih guturala no ovaj put na temelju obilnijeg materijala i uz pomoć fonoloških metodskih postupaka. Njegovo je tumačenje uvjerljivo i vjerojatno ispravno rekonstruirao razvojni proces. Nesumnjivo je tačno da je podjela na kentum

i satem jezike bila u indoeuropeistici nerazmjerno precjenjivana. Dioba na kentum i satem jezike samo je jedna od brojnih izoglosa što spajaju i razdvajaju indoevropske jezike, svaka po drugoj crti.

Treća se glava bavi najstarijim jezicima južnog dijela balkanskog poluotoka. Prvo se zadržava na dešifriranju pisma linear B i na grčkom dijalektu kojim su pisani spomenici mikenske Grčke i mlađih razdoblja minojske Krete. Autor je i sam još prije rata pokušavao čitati tada poznate natpise na linear B. No kad je Ventris 1952. konačno uspio na temelju mnogo opširnijeg materijala dati uvjerljivije čitanje, Georgijev je napustio svoje stare pokušaje ali i dalje s velikim interesom i ne malim uspjehom razrađuje prve rezultate postigunte na tom polju. O svemu tome autor iscrpno referira i ističe veliku važnost tog dešifriranja za indoeuropeistiku, jer su u tim tekstovima dokumentirani stariji oblici grčkih riječi i glasova koje je indoeuropeistika već odavno bila rekonstruirala pomoću poredbene metode. Time je ta metoda sjajno potvrđena i pobijena pretjerana skepsa i agnosticizam nekih lingvista. Georgijev misli da neke osobine u grafičkoj slici mikenskog grčkog dijalekta nisu samo posljedica nesavršene grafije linear B pisma, kako to misle ostali lingvisti, nego da se u tom vjerno odražava glasovna situacija toga drevnog grčkog dijalekta. Ipak se mora reći da je lakše pretpostaviti da je linear B pismo samo nepotpuno odražavalo glasove mikenskog dijalekta, nego da su kasniji grčki dijalekti uspostavili niz starih glasova koji u mikenskom dijalektu više nisu postojali. Isto nas tako nije uspio uvjeriti onaj dio treće glave u kojem autor pokušava dati čitanje tablica nađenih na Kreti ispisanih starijim tipom pisma nazvanog linear A. Autor bi htio pokazati da su i ti natpisi napisani na jednom još starijem grčkom dijalektu. Bez obzira na teškoće i nesigurnosti u čitanju linear A pisma značenje koje mu Georgijev daje svojom interpretacijom previše je neodređeno i previše odudara od značenja drugih sličnih zapisa.

Na žalost je autor ostavio samo mali dio treće glave prikazu svog velikog doprinosa indoevropskoj lingvistici i lingvističkoj historiji Balkanskog poluotoka i egejskog područja. U grčkom rječniku Georgijev je otkrio tragove jednog dotada nepoznatog indoevropskog jezika. To je, kako po svemu izgleda, jezik predgrčkih stanovnika Grčke. Grčka tradicija zove ih Pelazgima. Autor je pokazao da tragovi Pelazga i njihova jezika postoje i na Kreti i u Palestini. Tamo ih povezuje s Filistejima. Pelazgičke tuđice autor nalazi i u hebrejskom jeziku, kamo su ušle iz filistejskog. Premda kod ovakvih istraživanja faktor neizvjesnosti ostaje velik, autorova su shvaćanja apsolutno uvjerljiva i ne mogu se olako odbaciti kao neosnovana. Tim je rezultatima autor temeljito pokolebao starija shvaćanja o neindoevropskom karakteru predgrčkog jezika, koja je većina lingvista primala kao nesumnjivu činjenicu i na koja su panmediteranisti nadovezivali svoje hipoteze. Time je također razbijena predodžba o nordijskom karakteru svih starih indoevropskih jezika. Autor je dao pregled najosnovnijeg i najsigurnijeg materijala. Željeli bismo da je u svojoj knjizi skupio više obrađenog materijala. Ovako,

nova knjiga ne može nikako nadomjestiti starije publikacije, koje su često teško ili nikako dostupne. Šteta je također što autor nigdje ne spominje paralelna istraživanja i slične rezultate beogradskog lingviste, prof. Milana Budimira, koji također inzistira na indoevropskom karakteru predgrčkog jezika. Najveći problem ostaje tumačenje karakterističnih sufiksa u predgrčkoj onomastici. Tumačenje koje daje autor u pojedinim slučajevima pretpostavlja oblike i gomilanje sufiksa vrlo neobično u dosada poznatoj tvorbi riječi indoevropskih jezika.

Četvrta glava posvećena je teškim pitanjima nedovoljno poznatog tračkog jezika. Tu je autor sažeo rezultate svoje knjige o tračkom jeziku (Sofija, BAN, 1957). Metodološki je osobito važno kako je autor uspio da odredi vjerojatno značenje i tako dâ uvjerljivu etimologiju niza tračkih toponima. On se pri tom oslanja na postojanost toponima i na pojavu da se oni često prevode iz jednog jezika na drugi. Na temelju glasovnih kriterija autor razlikuje trački jezik u užem smislu, koji je vrlo blizak pelazgičkom, i dako-mizijske dijalekte od kojih po njegovu mišljenju potječe i šiptarski. S tračkim je srodan i frigijski preko kojeg je tračka komponenta ušla i u armenski. Sve ako je i njihova interpretacija privremena i diskutabilna, samo utvrđivanje glasovnih razlika predstavlja važan doprinos poznavanju starih balkanskih jezika.

U petoj glavi govori autor o anatolijskoj grupi jezika, hetitskom, hieroglifsko hetitskom, luvijskom, palajskom, likijskom, termilskom, lidijskom, karskom i drugim manje poznatim maloazijskim jezicima. Važan je doprinos i obrada hidronimije zapadne Male Azije, koja je sva indoevropska. Rezultati toga istraživanja podupiru mišljenje o indoevropskom karakteru pelazgičkog jezika i jasno pokazuju neosnovanost teze o nordijskom karakteru starih indoevropskih jezika.

Šesta glava obrađuje pitanje hipotetičke srodnosti starih mediteranskih jezika. Autor uvjerljivo pokazuje kako je to mišljenje lišeno svake osnove i potpuno nedokazano. Navodne baskičko-kavkaske veze ne mogu se održati pred ozbiljnom kritikom, a povezivanje s predindoevropskim, dravidskim jezicima u Indiji još je problematičnije. Kad neki lingvisti, na temelju takvih apsolutno nedokazanih pretpostavaka, kombiniraju s toponimima i drugim leksičkim elementima, kojima je problematično značenje ili jezička pripadnost ili oboje, i nekritički povezuju samo na temelju sličnog glasovnog oblika izolirane leksičke elemente te tako dokazuju postojanje jedinstvenog »mediteranskog supstrata«, onda je to metodski *circulus vitiosus* u kojem se nedokazane hipoteze gomilaju na problematične pretpostavke. Zastrašujući primjer panilirizma pokazuje kamo može dovesti takav način postavljanja hipoteza. Taj je primjer tim značajniji što su paniliristi ipak operirali s donekle poznatim veličinama indoevropskih jezika, a panmediteranisti nemaju niti te prednosti.

Manje uspješnim čini se autorov pokušaj da dokaže indoevropski karakter etrurskog jezika. Nema sumnje da mnogi elementi etrurskog jezika navode na taj zaključak. Mnogi istraživači priklonili su se nakon

duljeg bavljenja etrurskim tom mišljenju, premda su svoj rad bili počeli s uvjerenjem da to nije indoevropski jezik. No glasovni zakoni koje postulira autor, da bi za etrurske riječi dobio indoevropske etimologije, previše su ad hoc zamišljeni i komplicirani da bi te etimologije mogle biti zaista uvjerljive. Pri tome su mnoge ideje interesantne i daju obilatu građu za razmišljanje. Problem etrurskog jezika ostat će izgleda još dulje otvoren. Ako je to doista indoevropski jezik, nije to lako dokazati, jer je prošao kroz evoluciju koja je gotovo izbrisala indoevropske tragove u njemu.

Na kraju knjige obraća se autor indoevropskim jezicima u širokoj perspektivi. U sedmoj glavi raspravlja o odnosima među baltoslavenkim, germanskim i indoiranskim jezicima. On odlučno zastupa mišljenje o postojanju baltoslavenske jezične zajednice. Odbacuje mogućnost paralelnoga razvoja i ističe da bi to bio jedinstven slučaj u historiji jezika. Što je ta zajednica manje očita nego recimo indoiranska, on pripisuje kasnom datumu najstarijih slavenskih i osobito baltičkih spomenika. Dalje se autor bavi raznim stupnjevima srodnosti među indoevropskim jezicima. Najuža je ona u indoiranskoj skupini, a na drugom je mjestu baltoslavenska skupina. Na trećem je mjestu odnos baltoslavenskog prema germanskim jezicima, a na četvrtom srodstvo italčkih jezika s keltskim i baltoslavenskih s indoiranskim. Još su manje bliske među sobom ostale skupine indoevropskih jezika. Pri svemu tome autoru je naročito stalo do toga da utvrdi kriterije za određivanje stupnja srodnosti među indoevropskim jezicima.

Osma i posljednja glava posvećena je mnogo raspravljanoj pitanju o postanku i pradomovini indoevropskih jezika. Autor tu ponovo iznosi rezultate svojih značajnih radova na tom problemu. Ukazuje na važnost hidronimije za rješavanje toga pitanja. Utvrđuje područje na kojem su sva imena velikih rijeka i gora indoevropska. To je otprilike srednja i jugoistočna Evropa s čitavim Balkanskim poluotokom. Dao je uvjerljive indoevropske etimologije za grčke riječi koje označuju tipične predmete mediteranskog ambijenta. Te su etimologije tako uvjerljive i očite da postaje jasno kako je mišljenje o neindoevropskom karakteru tih riječi moglo proizaći samo iz slijepog vjerovanja da Indoevropljani moraju biti relativno kasni došljaci u mediteranskom svijetu. Smještajući pradomovinu indoevropskih jezika u srednju i jugoistočnu Evropu, autor se pridružuje mišljenju i nekih drugih indoeuropeista kao Schrader, Burrow i Merlingen. Sve su to dakako samo hipoteze. Na tom području to, kako kaže autor, ne može biti drugačije. Radi se samo o tom koja je hipoteza vjerojatnija. Mora se priznati da Georgijevove hipoteze o pradomovini indoevropskih jezika otvaraju nove perspektive i ne spadaju među najnevjerojatnije. Autor bez rezerve prihvaća lingvistički termin prajezik. Pod njim on razumijeva skup usko srodnih plemenskih dijalekata iz kojih se kasnijim razvojem izdvajaju razni jezici. Odbacuje

naprotiv termin i pojam pranarod, jer je on protivan svemu onome što znamo o uvjetima života na niskom stupnju društvenog razvoja u rodovskom uređenju.

Iz ovog se prikaza može vidjeti koliko je veliko značenje Georgijevove knjige. Ona pruža sugestivnu lektiru svakom indoeuropeistu, a bit će zanimljiva i onima koji se zanimaju za historijsku lingvistiku i za stare jezike Balkanskog poluotoka. Ta nam knjiga daje živu predodžbu o mnogostrukoj i bogatoj građi indoevropske lingvistike i o svestranoj i plodnoj djelatnosti prof. Georgijeva na tom području.